

Näkökohtia alkoholitaloudesta ja sen tutkimisesta

Antti Somervuori

Eri tahoilla on viritetty keskustelua alkoholitalouteen liittyvistä tekijöistä. Yleislinjana tuntuu olevan huoli valtion saamien alkoholitulojen osuuden mahdollisesta kaventumisesta, ja annetaan ymmärtää, että alkoholin parissa toimivat elinkeinot ovat tästä hyötäneet. Keskustelussa on käytetty argumentteina erilaisia taulukoita ja suhdelukuja, joiden on katsottu viittaavan tähän suuntaan. Sinänsä on hyödyllistä ja positiivista, että pyritään käymään avointa keskustelua alkoholitaloudesta ja yritetään paremmin ymmärtää se osana alkoholipolitiikan kokonaisuutta. Kuitenkin on muistettava, että keskustelua on käyty lähinnä mielipiteiden tasolla, joita on tuettu eri lähteistä saaduilla tiedoilla. Systemaattista alkoholitalouden kaikkia oleellisia riippuvuuksia kokonaisuutena kartoittavaa tutkimusta ei ole suoritettu, vaikka eri sektoreilta on tehty perusselvityksiä (esim. Nyberg 1967; Lehtonen 1976; Airaksinen 1977). Riittävänä tieteellisenä tutkimuksena ei liene pidettävä numeroiden taulukointia ja erilaisten suhdelukujen laskemista sekä siihen liittyvää rohkeaa tulkintaa, vaikka se on hyödyllistä viritettäessä keskustelua kysymyksestä ja muodostettaessa hypoteeseja ja lähtökohtia tutkimuksen pohjaksi.

Yritän tässä artikkelissa hahmotella joitakin alkoholitalouteen liittyviä yhteyksiä sekä kuvata eräiden numeroiden avulla siihen liittyvien toimintojen suhteellista merkitystä.

Valtion alkoholitulot ja niihin vaikuttavat tekijät

Kuviossa 1 esitetään eräiden valtion alkoholituloihin keskeisesti vaikuttavien

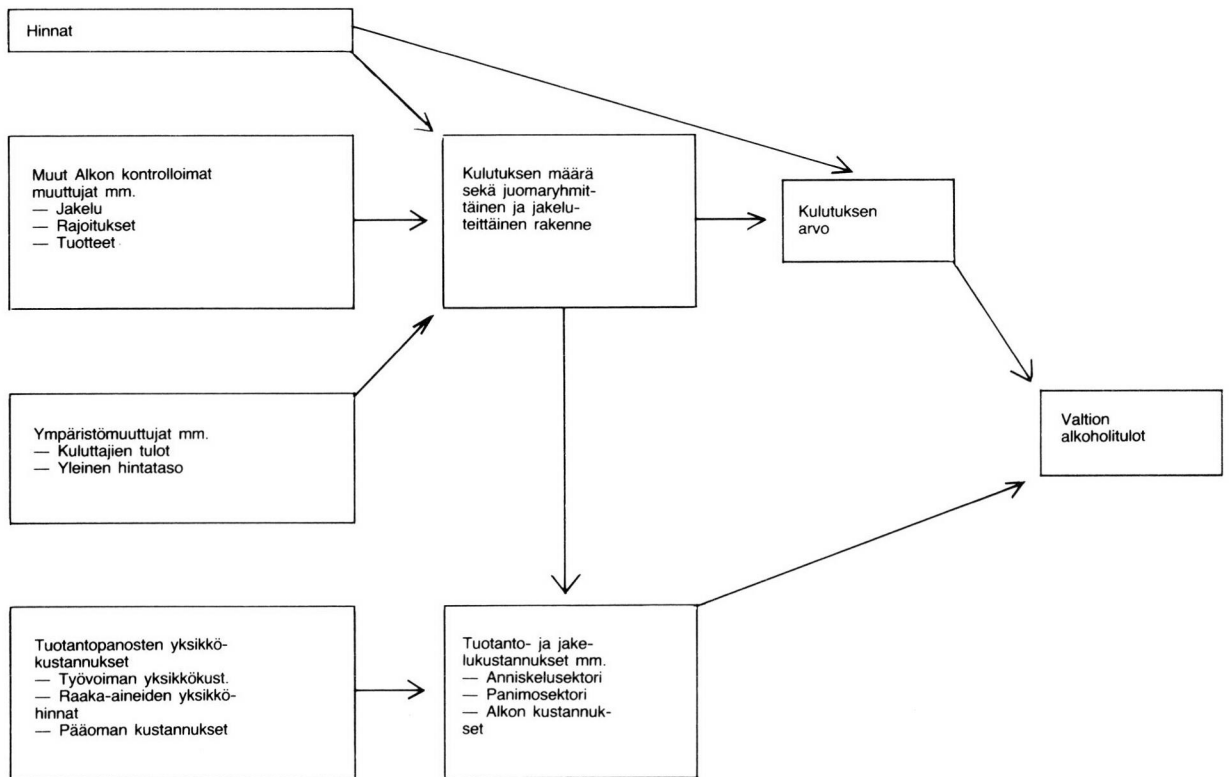
tekijöiden keskinäisiä suhteita. Sen mukaan välittömästi alkoholitulojen muodostumiseen vaikuttavat alkoholijuomien kulutuksen arvo sekä tuotantoon ja jakeluun liittyvät kustannukset. Kun kulutuksen arvosta vähennetään nämä kustannukset, saadaan valtion alkoholitulo. Näiksi tuloiksi lasketaan toisaalta kaikki alkoholitaloudesta saatavat välilliset verot ja Alkon ylijäämä sekä osingot.¹

Edellä esitetyt tekijät vaikuttavat välittömästi alkoholitulojen muodostumiseen. Näiden tekijöiden muodostumiseen vaikuttavat puolestaan jotkut muut tekijät. Alkoholijuomien kulutuksen arvo määräytyy kulutuksen ja siihen vaikuttavien hintojen perusteella. Tuotantoon ja jakeluun tarvittavien panosten määrä ja laatu määräytyy alkoholijuomien kulutuksen määrän sekä juomaryhmittäisen ja jakeluteittäisen rakenteen pohjalta. Erilaiset tuotannon ja jakelun kustannukset saadaan tuotantopanosten yksikkökustannusten ja panosten määrän avulla. Tämän jälkeen kustannuksia voidaan tarkastelukulman mukaan yhdistellä erilaisiksi summiksi.

Kulutuksen määrä sekä juomaryhmittäinen ja jakeluteittäinen rakenne määräytyy Alkon välittömästi kontrolloimien muuttujien ja ympäristömuuttujien vaikutuksesta. Alkon kontrolloimista muuttujista alkoholijuomien hinnat vaikuttavat välittömästi sekä alkoholijuomien kulutuksen määrään että arvoon. Muut tässä kuvatut Alkon kontrolloimat muuttajat vaikuttavat suoraan vain alkoholijuomien kulutuksen määrään ja raken-

¹ Sen sijaan esimerkiksi alkoholitalouden piirissä työskentelevien työntekijöiden tuloveroja ei liene syytä sisällyttää alkoholituloihin.

Kuvio 1. Valtion alkoholitulon muodostumiseen vaikuttavien tekijöiden keskinäiset suhteet

teeseen sekä vasta näiden kautta kulutuksen arvoon. Ympäristömuuttujista merkittävin vaikutus alkoholijuomien kulutuksen määrään ja rakenteeseen on kuluttajien käytettävissä olevilla tuloilla ja yleisen hintatason kehityksellä.

Hinnoittelun ja kustannusten vaikutus valtion alkoholituloihin

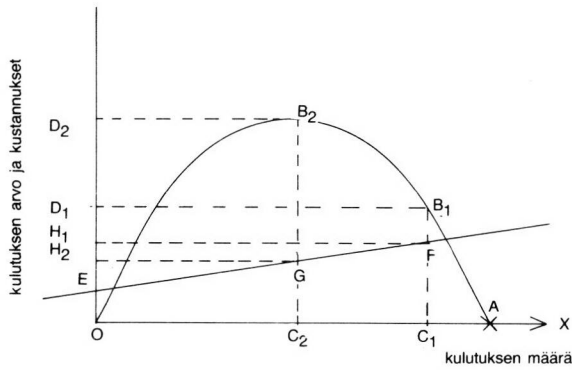
Edellä todettiin, että alkoholijuomien hinnoilla on erityinen asema alkoholipoliittisten keinojen joukossa. Niillä voidaan vaikuttaa suoraan sekä alkoholijuomien kulutuksen määrään että kulutuksen arvoon. Kulutuksen määrä vaikuttaa puolestaan tuotanto- ja jakelukustannuksiin. Näitä yhteyksiä voidaan tarkastella hieman yksityiskohtaisemmin kuvion 2 avulla.

Kuviosta ilmenee, että alkoholijuomien ollessa ilmaisia niitä kulutettaisiin määrä

OA. Tällöin kulutuksen arvo olisi tietysti nolla. Hinnan ollessa melko matala kulutetaan alkoholijuomia määrä OC_1 . Matala hinta rajoittaa kulutusta melko vähän. Tällöin kulutuksen arvo kasvaa ja on tässä tapauksessa OD_1 . Hintojen noustessa kulutuksen määrä vähenee aikaisempaa nopeammin. Pisteessä C_2 , jossa tietyn prosentin suuruinen hintojen nousu aiheuttaa yhtä suuren prosentuaalisen laskun kulutuksen määrässä, kulutuksen arvo on suurimmillaan. Kuvion 2 mukaan näin tapahtuu kulutuksen määrän ollessa OC_2 , jolloin kulutuksen arvo on suurimmillaan OD_2 . Kun tämän jälkeen hintoja nostetaan, se aiheuttaa suhteellisesti suuremman laskun kulutuksen määrässä, ja tästä syystä myös kulutuksen arvo laskee.

Tuotanto- ja jakelukustannukset riippuvat tuotettavasta ja jaettavasta alkoholijuomien määrästä, joka on yhtä suuri kuin kulutuksen määrä. Kustannukset

Kuvio 2. Alkoholijuomien kulutuksen arvon sekä tuotanto- ja jakelukustannusten riippuvuus kulutuksen määrästä

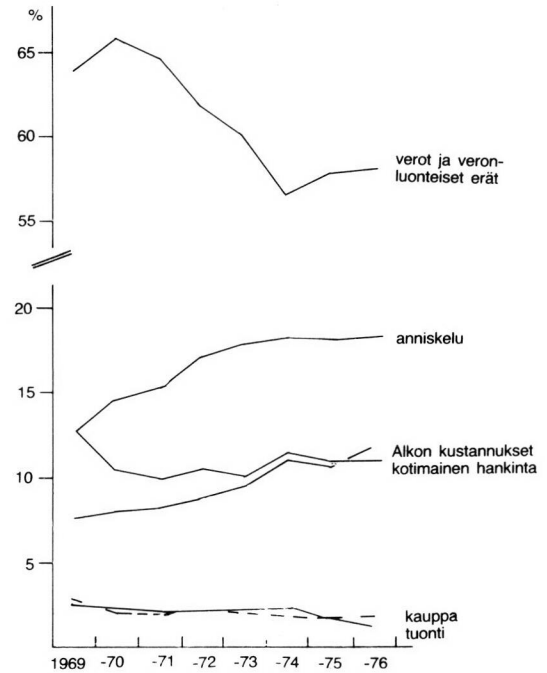

riippuvat kulutuksen määrästä suoran EGF mukaan. Kulutuksen ollessa OC_1 ovat kustannukset OH_1 , ja kulutuksen ollessa OC_2 kustannukset saavat arvon OH_2 . Voidaan todeta, että valtion alkoholitulojen kasvu johtuu sekä kulutuksen arvon kasvusta että kustannusten vähentymisestä. Kuviossa 2 valtion alkoholitulot saavat maksimiarvonsa kulutuksen määrällä, joka on pienempi kuin OC_2 . Valtion alkoholitulojen maksimointi johtaa myös alkoholipoliittisesti parempaan tilanteeseen.

Kulutuksen arvon jakaantuminen 1969–1976

Pitämällä mielessä edellä esitetyt tarkastelut voidaan ruveta tutkimaan taulukon 1 lukuja sekä vastaavaa kuviota 3. Voidaan todeta, että valtion alkoholista saamien tulojen osuus kulutuksen arvosta on pienentynyt vuodesta 1970 vuoteen 1974 ja sen jälkeen kasvanut. Kuten olen aiemmin (Hintaruuvi alkoholipolitiikan keinona. Alkoholipolitiikka 4/1977) osoittanut, tämä osuus olisi voitu pitää pelkillä hintapoliittisilla keinoilla muuttumattomana. Teknisesti tähän osuuteen ovat tietysti vaikuttaneet taulukossa 1 ja kuviossa 3 esitettyjen muiden sektoreiden osuuksien kasvut. Osuuttaan kulutuksen arvosta ovat kasvattaneet anniskelu ja Alko. Muiden sektoreiden osuus on hieman vähentynyt. Taulukko 1 ja sitä

Kuvio 3. Eri tekijöiden suhde alkoholijuomien kulutuksen arvoon vuosina 1969–1976

vastaava kuvio 3 antavat sinänsä mielenkiintoisen kuvan alkoholitalouteen osallistuvien eri sektoreiden suuruusluokista ja kehityksestä vuodesta 1969 vuoteen 1976. Ne ovat hyödyllisiä alkoholitalouden kuvailussa, mutta niiden pohjalta ei voida tehdä johtopäätöksiä eri sektoreiden kehitykseen vaikuttaneista syistä. En ryhdy niitä tässä yhteydessä pohtimaan, totean vain, että kulutuksen arvon kehitykseen on vaikuttanut oleellisesti hintojen kehitys. Eri sektoreiden kustannusten arvon kehitykseen ovat vaikuttaneet tietysti tarvittavien panosten määrä ja yksikkökustannukset. Tämän lisäksi on suoritettu investointeja, jotka ovat oikeastaan tulevan tuotannon kustannuksia. Esimerkiksi Alko on suorittanut tuotannollisia investointeja, jotka ovat lisänneet sen osuutta kulutuksen arvosta. Alkon osuuden kasvuun ovat vaikuttaneet myös mm. myynnin rakenteen muutokset ja 70-luvun alkupuolella tapahtunut myymäläverkoston laajentaminen. Anniskelusektorin osalta voidaan todeta myös mm. anniskeluverkoston laajeneminen ja palkkakustannusten nopea nousu, jolla on suuri

Taulukko 1. Nautintakulutuksen arvon jakaantuminen vuosina 1969—1976

	1969		1970		1971		1972		1973		1974		1975		1976	
	mlj. mk	osuus-%	mlj. mk	osuus-%	mlj. mk	osuus-%	mlj. mk	osuus-%	mlj. mk	osuus-%	mlj. mk	osuus-%	mlj. mk	osuus-%	mlj. mk	osuus-%
Verot ja veronluonteiset erät yhteensä	904	63,9	1 086	65,8	1 260	64,8	1 429	61,9	1 655	60,1	1 866	56,7	2 352	57,9	2 624	58,3
valtion tulot alkoholista	903	63,8	1 086	65,8	1 258	64,7	1 426	61,8	1 652	60,0	1 862	56,6	2 350	57,9	2 621	58,3
kunnallis- ja kirkollisverot	1	0,1	0	0,0	2	0,1	3	0,1	3	0,1	4	0,1	2	0,0	3	0,0
Tuonti	35	2,5	38	2,3	44	2,2	53	2,3	64	2,3	80	2,4	67	1,7	57	1,3
Kotimainen hankinta yhteensä	182	12,8	171	10,4	192	9,9	243	10,5	279	10,1	374	11,4	448	11,0	494	11,0
IV veroluokan olut	33	2,3	39	2,4	45	2,3	58	2,5	66	2,4	83	2,5	101	2,5	119	2,6
III veroluokan olut	132	9,3	113	6,9	124	6,4	154	6,7	169	6,1	216	6,6	241	5,9	272	6,1
muu kotimainen hankinta	17	1,2	19	1,1	23	1,2	31	1,3	44	1,6	75	2,3	106	2,6	103	2,3
Alkon kustannukset yhteensä	108	7,7	132	8,0	159	8,2	203	8,8	261	9,5	365	11,1	434	10,7	532	11,8
toimintakustannukset	93	6,6	105	6,4	127	6,5	139	6,0	181	6,6	256	7,8	297	7,3	372	8,3
investoinnit	15	1,1	27	1,6	32	1,7	64	2,8	80	2,9	109	3,3	137	3,4	160	3,5
Anniskelu yhteensä	179	12,6	239	14,5	297	15,3	395	17,1	492	17,9	604	18,3	740	18,2	824	18,3
alkohollilain alaisen anniskelun osuus	139	9,8	188	11,4	231	11,9	306	13,3	393	14,3	500	15,2	638	15,7	712	15,8
keskiolutlain alaisen anniskelun osuus	40	2,8	51	3,1	66	3,4	89	3,8	99	3,6	104	3,1	102	2,5	112	2,5
Kaupan osuus keskioluen myynnistä	39	2,8	34	2,0	37	1,9	53	2,3	55	2,0	59	1,8	69	1,7	81	1,8
Ero ¹	-33	-2,3	-49	-3,0	-47	-2,3	-69	-2,9	-51	-1,9	-56	-1,7	-46	-1,2	-113	-2,5
Nautintakulutuksen arvo	1 414	100,0	1 651	100,0	1 942	100,0	2 307	100,0	2 755	100,0	3 292	100,0	4 064	100,0	4 499	100,0

¹ Johuu eri erien erilaisista kirjauspertiaatteista ja anniskelusektorin arviointivaroisuudesta.

merkitys anniskelun tapaisella työvoimavaltaisella alalla. Kaiken kaikkiaan eri sektoreiden kustannuskehitykseen ovat vuosina 1969—1976 vaikuttaneet monet erilaiset tekijät, joiden tarkempi analysointi on tässä yhteydessä mahdotonta.

Alkoholitalouden tutkimuksen eräitä painopistealueita

Lamakauden aikana kiinnitetään enemmän huomiota kaikkiin taloudellisiin ilmiöihin. Tämä pätee myös alkoholitalouteen nähden. Tästä seuraa yleensä paremman ja huolellisemmin analysoidun tiedon tarve. Melko huolellisesti tutkittu alue alkoholitalouden piirissä on alkoholijuomien kysyntä. Eräiden elinkeinojen alueelta on suoritettu myös erillisselvityksiä. Esimerkiksi anniskeluravintoloiden osalta suoritettiin 60-luvun lopulla perusteellinen kartoitus.

Alkon taloudellisessa tutkimus- ja suunnitteluyksikössä on parhaillaan työn alla alkoholitalouden kokonaisuuden kuvausjärjestelmän kehittäminen ja siihen

liittyvien oleellisten riippuvuuksien selvittäminen. Tämä on päätöksenteon ja vastaisten toimenpiteiden suunnittelun kannalta erittäin tärkeätä, etenkin jouduttaessa varautumaan aikaisempaa hitaamman taloudellisen kasvun aikakauden. Paitsi Alkon päätöksenteolle tästä, varsinkin nykyisessä tiukassa taloudellisessa tilanteessa, olisi toiminnan suunnittelussa hyötyä myös muille alkoholitalouden osapuolille.

Kirjallisuus

Airaksinen, Timo: A dynamic model of interrelated demand for capital and labour. A theoretical model with an application to time-series cross-section data for Finnish breweries in 1954—1972. Helsinki 1977

Lehtonen, Pekka: On the estimation of statistical cost functions. An empirical study of production and cost functions of Finnish restaurants. Helsinki 1976

Nyberg, Aarni: Alkoholijuomien kulutus ja hinnat. Helsinki 1967.

Alkoholipolitiikka Vol. 42: 299—303, 1977